

PRAVAŠKI OPREDIJELJENO SVEĆENSTVO SENJSKO-MODRUŠKE BISKUPIJE NA SABORSKIM IZBORIMA 1881. GODINE (IZBORNI KOTAREVI: NOVI, DELNICE I ČABAR)

Jasna TURKALJ, Zagreb

Autorica ponajprije na osnovi arhivske građe te onodobnoga političkog tiska prati političko opredjeljenje i djelovanje svećenstva Senjsko-modruške biskupije, župnika i kapelana, u izbornim kotarevima Riječke županije s biralištima u Novom, Delnicama i Čabru u vrijeme izbora za Hrvatski sabor 1881. godine. Analizirajući arhivsku građu iz koje proizlazi da je tamošnje svećenstvo većinom pristajalo uz Stranku prava, autorica, ne ulazeći u analizu pravaške ideologije i razloga koji su do toga doveli, u ovom radu utvrđuje tko su bili pravaški opredijeljeni svećenici te gdje su i na koji način djelovali u korist kandidata Stranke prava 1881. godine.

KLJUČNE RIJEČI: *svećenstvo Senjsko-modruške biskupije, Stranka prava, saborski izbori 1881., izborni kotarevi Novi, Delnice, Čabar.*

»Za nas je svaki svećenik član društva, diete svoga naroda, sin hrvatske domovine. Njemu kao i svakom drugom mora ležati na srcu dobro puka i sreća svoje otačbine.«

»Rieč hrvatskim svećenikom«, *Sloboda*, 7. 1. 1881./3.

Velika pozornost koju su crkvena i svjetovna vlast te stranački tisak poklanjali političkim aktivnostima katoličkog svećenstva tijekom predizbornih kampanja i izbora za Hrvatski sabor omogućuju nam da utvrdimo udio i značenje klera među članovima i pristašama Stranke prava već od početka njezina uspona na hrvatskoj političkoj sceni početkom 1880-ih godina. Ovaj rad pokušava odgovoriti na pitanja tko su bili pravaški orijentirani svećenici, gdje i na koji su način djelovali za vrijeme predizborne kampanje 1881. godine u izbornim kotarevima s biralištima u Novom, Delnicama i Čabru. Odgovore na ova pitanja pruža nam prije svega arhivska građa, odnosno službeni izvještaji koji pomno prate političko djelovanje klera, odnosno poimence navode svećenike, župnike i kapelane, koji pristaju uz Stranku prava, agitiraju te na dan izbora glasuju za pravaške kandidate.

Kao i predstavnici vlasti i pravaši su bili svjesni velikog utjecaja katoličkog svećenstva na narod, pa stoga ne čudi da pripreme za izbore 1881. godine započnu krajem 1880.

godine u *Slobodi*¹ objavljivanjem članaka kojima se ciljano apelira na pojedine staleže u hrvatskom društvu, među kojima je i svećenički. Najprije se pravaško glasilo 26. prosinca 1880. obraća obrtnicima, a ubrzo potom, 7. siječnja 1881., objavljen je članak »Rieč hrvatskim svećenikom«.² Iako je, po sudu pisca, dotadašnji politički rad većine hrvatskog svećenstva »urodio prenesretnim plodom«, ipak se ne smije smatrati da imaju »pokvareno srdce« i da su neprijatelji svoga naroda. Očito stjecanje sve većeg broja pristaša u svećeničkim redovima, naročito u Primorju i Gorskom kotaru, bitno je ublažilo nekadašnje, ponajprije Starčevićeve ocjene o svećenstvu. Posebno je u predizborno vrijeme bilo potrebno izostaviti prijašnje napade i osude te župnike i kapelane pozvati da ispravljajući svoje greške upućuju puk na pravi put, odnosno da ga odvrćaju od režimske Narodne stranke, koja je, po sudu pravaša, uzrok svemu zlu u Hrvatskoj. Upravo činjenica da biskupi ne služe svojem narodu, već ugađaju onima koji su ih postavili mora, po sudu *Slobode*, potaknuti niže svećenstvo da se »tim više sdruži s narodom, da braneci prava njegova, očuvaju i svoj sobstveni interes«. Dakle, moraju ići s narodom i podržavati samo one »koji hoće dobro narodu«, a to je Stranka prava. U još jednom članku u istom broju pravaškoga glasila naglašava se uloga svećenstva prilikom predstojećih izbora riječima: »Sveštenici bez dvojbe su velik faktor. Tko nje ima, ima i većinu.«³

Za razliku od izbora 1878. godine, koji su prošli u miru i bez važnijih predizbornih aktivnosti i sukoba,⁴ izbore za Hrvatski sabor 1881.⁵ označila je žestoka predizborna agitacija, koja nije izostala ni u izbornim kotarevima s biralištima u Novom, Delnicama i Čabru. Na izbornom sastanku članova Stranke prava Riječke županije, koji je održan 14. srpnja 1881., pravaškim kandidatom u Novom imenovan je Erazmo Barčić⁶, na Krasici i u Bakru

¹ *Sloboda*, list za politiku i narodne interese počeo je izlaziti na Sušaku 1. rujna 1878.

² Treći u nizu bio je članak »Rieč hrvatskom učiteljstvu«, objavljen u *Slobodi* 26. siječnja 1881., a u ljeto, 22. srpnja 1881., *Sloboda* se obraća i »Hrvatskim liečnikom«.

³ Dopisi-Zagreb, 3. siječnja, *Sloboda*, 7. 1. 1881./3.

⁴ Primorje već od kraja 1870-ih vrijedi za područje s najvećim brojem pravaških pristaša u Banskoj Hrvatskoj. Potvrdili su to i izbori 1878., kada su na području Riječke županije i grada Senja od pet postavljenih kandidata Stranke prava trojica izabrana za saborske zastupnike. Za kandidate Stranke prava imenovani su u Kraljevici Ante Starčević, u Novom Erazmo Barčić, u Delnicama Andrija Valušnik, u Senju Fran Folnegović te u izbornom kotaru s biralištem u Brodu Fran Pilepić. Za zastupnike u Hrvatskom saboru izabrani su Folnegović, Valušnik i A. Starčević. Opširnije vidi: Jasna TURKALJ, *Nositelji pravaške misli 80-ih godina 19. stoljeća* (neobjavljen doktorski rad), Zagreb, 2002., str. 54–59.

⁵ Opširnije o izborima za Hrvatski sabor 1881., koji su održani od 13. do 17. rujna, vidi: J. TURKALJ, *nav. dj.*, str. 162–206.

⁶ Erazmo Barčić, odvjetnik i pravaški političar, rođen je na Rijeci 1830. godine (umro 1913.). Nakon gimnazije na Rijeci, Barčić je završio Pravoslavnu akademiju u Zagrebu te se najprije posvetio sudačkoj praksi, a potom odvjetništvu u svome rodnom gradu. Kao jedan od najuglednijih riječkih odvjetnika koji su zastupali interese hrvatskoga građanstva na Rijeci i Primorju, pristupio je 1860-ih godina Stranci prava, a 1865. prvi put postaje saborskim zastupnikom. Starčevićeve ideje koje je prihvatio bile su Barčiću podloga za formuliranje vlastitih, originalnih stavova ponajprije u pitanju slavenske uzajamnosti i srpskom pitanju. Imao je odlučnu ulogu u obnovi Stranke prava 1878., u pokretanju političkog glasila *Sloboda* te u širenju pravaškog pokreta 1880-ih. Tijekom 80-ih zastupnik je Stranke prava u Hrvatskom saboru, a 1884., nakon preseljenja *Slobode* u Zagreb, pokreće s dr. Franom Pilepićem i dr. Androm Bakarčićem polumjesečnik *Kvarner*, koji se tiskao u Bakru. Poznat je bio po smionim istupima u Hrvatskom saboru te napose veleizdajničkoj izjavi iz 1886. da će »kad bude prvo kopito kozačkoga konja udarilo na bečkom pločniku, kucnuti sat slobode slavenskih plemena, a Hrvatska će slobodnom i nezavisnom uskrsnuti na razvalinah tog protunarodnoga dualističkoga konglomerata«. Taj Barčićev govor izazvao je bana Khuena da javno zaprijeti Stranci prava i pojača progon pravaša. Opširnije o

za kandidata je postavljen Ante Starčević⁷, u Čabru David Starčević⁸, a u Delnicama i Senju zastupnici tih kotareva u bivšem sazivu sabora Andrija Valušnik⁹ i Fran Folnegović¹⁰.

Barčičevu životu i političkom djelovanju do smrti 1913. godine vidi u: Mirjana GROSS, »Erazmo Barčić«, *Odvjetnik*, Zagreb, br. 9., 1968., str. 198–206; Irvin LUKEŽIĆ, »Erazmo pl. Barčić«, *Dometi*, Rijeka, br. VII.-XII., 1999., str. 97–114; *Hrvatski pokret*, 7. 4. 1913./79.(nekrolog).

⁷ Ante Starčević, književnik i političar, vođa i osnivač Stranke prava, rođen je 1823. u selu Žitnik kod Gospića. Osnovnu školu pohađao je u Klancu, a sa trinaest godina uzima ga k sebi u Karlobag stric Šime Starčević, župnik i začasni kanonik, te njegovo obrazovanje povjerava župniku u Smiljanu Josi Vlatkoviću. Nakon tri godine Ante Starčević odlazi u Zagreb te se, položivši prva dva razreda, upisuje u treći razred gimnazije. Svršivši 1845. gimnaziju, odlazi na bogoslovne nauke u Peštu, gdje će boraviti do 1848. i steći doktorat iz filozofije. Nakon povratka u Hrvatsku ubrzo je donio odluku da ne želi biti svećenik te od 1848. radi kao odvjetnički perovođa u Zagrebu, a nakon toga 1861. postaje veliki bilježnik Riječke županije. U Zagrebu ponovno boravi od 1863., a 1871. završava u zatvoru zbog ustanka u Rakovici. Od 1873. boravi kod sinovca Davida Starčevića u Jastrebarskom, zatim na Sušaku i konačno u Zagrebu, gdje je i umro 1896. godine. U Hrvatski sabor izabran je prvi put 1861. godine te ponovno 1865. i 1871. godine. Kao narodni zastupnik sudjeluje u radu Sabora od 1878. pa sve do smrti. Uz rad u Hrvatskom saboru Starčević piše znanstveno –političke rasprave, koje od 1867. pa do 1871. te od 1878. objavljuje u pravaškim glasilima ili kao zasebne brošure. Opširnije vidi: *Slava Anti Starčeviću. Spomen-listak povodom otkrića njegovog nadgrobnog spomenika u Šestinah 11. listopada 1903.*, Zagreb, 1903.; Kerubin ŠEGVIĆ, *Dr. Ante Starčević. Njegov život i njegova djela*, Zagreb, 1911.; Josip HORVAT, *Ante Starčević: kulturno-povijesna slika*, Zagreb, 1940. (pre-tisak 1990.).

⁸ David Starčević rođen je 1840. u ličkom selu Žitnik. Nakon što je završio pučku školu u rodnom kraju te radio u krajiškom računarskom uredu, David 1857. dolazi u Zagreb i upisuje gimnaziju, a potom 1864. Pravo-slovnu akademiju. Nakon tri godine otišao je u Graz, gdje je završio pravni fakultet da bi potom u Pešti 1869. stekao doktorat. Nakon povratka u Zagreb radi kao suplent na gimnaziji te 1870. predvodi demonstracije kod Jelačićeva spomenika i gubi posao. Zatim se David preselio u Jastrebarsko, gdje je radio kao odvjetnički perovođa i gdje ga je zatekao ustanak u Rakovici 1871., zbog čega se našao u istražnom zatvoru do 7. siječnja 1872. godine. Potom je otišao za odvjetničkog koncipijenta u Bjelovar, da bi svršivši propisanu praksu u veljači 1873. postao odvjetnikom u Jaski. Nakon obnove Stranke prava 1878. ubrzo stječe naziv pravaškog »tribuna« i pravaškog vođe s najvećim utjecajem u narodu. Agilan i rječit najviše je pridonio populariziranju pravaštva u širim slojevima naroda 1880-ih. Prvi put kao pravaški zastupnik u Hrvatski sabor ulazi 1881. nakon pobjede u izbornom kotaru s biralištem u Čabru. Njegova beskompromisna borba i žestoka kritika režima daju povoda da ga se proglasi buntovnikom i čovjekom opasnim za Monarhiju, što će mu u Khueno-voj režiji 1887. priskrbiti dvije godine lepoglavske tamnice, gubitak doktorata i prava odvjetništva. Opširnije vidi: Rudolf HORVAT, »Dr. David Starčević, Povodom 100-dodišnjice njegova rođenja«, *Hrvatska prošlost*, knj. prva, Zagreb, 1940., str. 47–76; K. ŠEGVIĆ, *nav. dj.*, str. 269–270; *Hrvatska Sloboda*, 19.11.1908./172., 20.11.1908./173., 21.11.1908./174., 23.11.1908./175. (Serija članaka u povodu smrti Davida Starčevića).

⁹ Andrija Valušnik rođen je 1817. na Rijeci (umro 1905.). Nakon gimnazije, a potom studija prava stupio je u državnu službu na Rijeci. *Agramer Tagblatt*, 10. 10. 1905./232.(nekrolog). Nisam uspjela utvrditi kada je pristupio Stranci prava, a kao pravaški zastupnik pojavljuje se već u starijoj životnoj dobi kao umirovljeni sudbeni činovnik prvi put 1878., kada je izabran u izbornom kotaru s biralištem u Delnicama. U istom kotaru Valušnik će biti biran i 1881., 1884. i 1887. godine.

¹⁰ Fran Folnegović rođen je u Slanovcu 1848.(umro je 1903. u Zagrebu). Pučku školu i gimnaziju pohađao je u Zagrebu, a potom godinu dana studija na zagrebačkoj Pravoslavnoj akademiji, studije nastavlja u Budimpešti i Grazu. Potom se posvetio činovničkoj karijeri baveći se usput i publicistikom. Među pravaše stupio je 1866., a uoči izbora 1875. napušta činovničku službu i posvećuje se politici. Za saborskog zastupnika prvi put je izabran u Sesvetama 1875. godine te od tada počinje graditi svoj lik pragmatičnog političara.. Godine 1878., a potom 1881. i 1884. u Sabor ga biraju senjski izbornici, a zatim izbornici izbornog kotara s biralištem na Švarči. Bio je 1880-ih jedan od najpoznatijih i najuglednijih prvaka Stranke prava, a za razliku od nekih drugih nije bio »bundžija« i »pravdaš«. Zbog spremnosti na pregovore i suradnju s drugim strankama nazvan je glavnim pravaškim »diplomatom«, a kao izvrstan govornik prozvan je »krasnobaj«. Nakon smrti Augusta Šenoa preuzeo je i redakciju *Vienca*, a s preseljenjem *Slobode* u Zagreb 1884. postaje nakratko i njezinim glavnim urednikom. Vidi: Stjepan MATKOVIĆ, *Čista stranka prava 1895.-1903.*, Zagreb, 2001., str. 19–21; »Fran Folnegović – prigodom 25-godišnjice njegove smrti«, *Obzor*, 22. 7. 1928./195., str. 2–3; *Jutarnji list*, 18. 7. 1933./ 7710., str.7.

Kandidat Narodne stranke i Barčićev protukandidat bio je u Novom 1881. godine Ivan Vončina, rođeni Novljanin i zastupnik u bivšem sazivu Hrvatskog sabora.¹¹

Rujanskim saborskim izborima 1881. prethodila je živa prepiska između podžupana u Delnicama Dragutina pl. Meichsnera, velikog župana Riječke županije Ljudevita Reiznera, bana Pejačevića i senjsko-modruškog biskupa Juraja Posilovića¹² u kojoj se opisuje gibanje javnog mnijenja s obzirom na predstojeće izbore. U novljanskome izbornom kotaru, koji je obuhvaćao upravne općine Bribir, Grižane – Belgrad, Crikvenicu, Novi i Selce te brojio 140 izbornika, vodila se izjednačena, do zadnjeg časa neizvjesna borba, a u predizborne aktivnosti živo se uključilo i katoličko svećenstvo.

Da su predstavnici vlasti bili svjesni da će se u Novom voditi borba za svaki glas, svjedoči slučaj mladog kapelana u Delnicama Antuna Polessia,¹³ za kojeg iz izvještaja saznajemo da je bio »bezobrazni« vođa Stranke prava u delničkom izbornom kotaru.¹⁴ Zato Meichsner u više navrata traži od bana Pejačevića da odmah kod Senjskog ordinarijata isходи premještanje Polessia u Krajinu.¹⁵ Optužujući Polessia za političko rovarjenje, podžupan ističe da mladi kapelan oko sebe okuplja i upućuje u politiku učenike iz gimnazija i viših zavoda u Rijeci i Zagrebu koji su došli kućama na ljetne praznike.¹⁶ Premda je biskup Posilović smatrao da su denuncijacije protiv Polessia pretjerane, Senjski ordinarijat ga je ipak premjestio, ali u Bribir.¹⁷ Međutim, premještanjem Polessia u Bribir, na područje izbornog kotara s biralištem u Novom, nije bio zadovoljan veliki župan Riječke županije Reizner. Po Reiznerovu sudu dolaskom Polessia u Bribir ne samo da je Narodna stranka izgubila jedan glas već je općenito ojačana Stranka prava, budući da je s njim dobila velikog agitatora i pristalicu. Ako se ne vrati bivšeg kapelana i pristašu Narodne stranke

¹¹ Na izborima 1878. u Novom za saborskog zastupnika izabran je ban Ivan Mažuranić, no on je zadržao zastupstvo grada Bjelovara te je na ponovljenim izborima u siječnju 1879. u Novom izabran Ivan Vončina. Osim izostanka organiziranije predizborne kampanje, pravaškom kandidatu 1878. zacijelo u prilog nije išlo ni pismo senjsko-modruškog biskupa Jurja Posilovića upućeno u Novi u kojem traži da se ne bira Barčića. Vidi: Hrvatski državni arhiv, Zagreb (dalje: HDA), Predsjedništvo zemaljske vlade (dalje: PrZV), kut. 130., br. spisa 1788-1878.

¹² Juraj Posilović rođen je 1834. u Ivanić Gradu. Po završetku gimnazije i studija filozofije u Nadbiskupskom liceju u Zagrebu, nadbiskup Haulik poslao ga je 1854. na studij teologije u Beč, gdje je, kao pitomac ugarskog zavoda Pazmaneuma, stekao doktorat teologije. Nakon povratka u Hrvatsku postao je profesorom na Teološkom fakultetu u Zagrebu. Od 1872. do 1875. bio je urednik tjednika *Katolički list*. Godine 1876. imenovan je senjsko-modruškim biskupom, a time je postao i virilni član Hrvatskog sabora. Godine 1894. imenovan je i posvećen za zagrebačkog nadbiskupa. Isticao se kao obnovitelj i utemeljitelj crkvenih zavoda, a potpomagao je i katolički tisak. Za njegova biskupovanja održan je 1900. Prvi hrvatski katolički kongres u Zagrebu. Posilović je umro 1914. u Zagrebu. Opširnije vidi: Mile BOGOVIĆ, *Senjsko-modruška ili krbavska biskupija: izvješća biskupa Svetoj stolici (1602–1919)*, Zagreb, 2003., str. 79–81; Zoran GRIJAK, »Shvaćanja mladog Jurja Posilovića o kulturi i politici na temelju njegove korespondencije sa Šimunom Balenovićem 1856.-1861.«, *Časopis za suvremenu povijest*, br. 1, Zagreb, 1998., str. 52–54.

¹³ Antun Polessi rođen je 1854. u Rijeci, na Teološkom učilištu u Senju studirao je od 1874. do 1878. godine. Zaređen je 1878. Umro je 1908. godine. Vidi: Mile BOGOVIĆ, »Povijest visokoškolske izobrazbe u biskupijama senjskoj i modruškoj ili krbavskoj«, *Visoko školstvo na području Riječko-senjske metropolije, Spomenica* (dalje: *Spomenica*), uredio Mile Bogović, Zagreb-Rijeka, 1999., str. 67.

¹⁴ HDA, PrZV, kut. 169., br. spisa 1247–1881.

¹⁵ HDA, PrZV, kut. 169., br. spisa 1714–1881.; 1247–1881.; 2279–1881.

¹⁶ HDA, PrZV, kut. 169., br. spisa 2279–1881.

¹⁷ HDA, PrZV, kut. 169., br. spisa. 2545–1881.

Ignaca Martineca¹⁸, a Polessia ne preseli u Ledenice, veliki župan upozorava bana Pejačevića da ne može jamčiti za ishod izbora u Novom, jer tu uz živu agitaciju starčevićanaca izbor zavisi od pojedinoga glasa.¹⁹ Ovakva reakcija na Polessievo premještanje u Bribir, osim već navedenih razloga, bila je svakako povezana s činjenicom da je i ostalo tamošnje svećenstvo mahom podržavalo pravaškog kandidata Barčića. Posebno su za njega agitirali vjeroučitelj hrvatske gimnazije na Rijeci četrdesetogodišnji Mato Marušić²⁰, rodom s područja novljanskoga izbornog kotara, te dvadesetšestogodišnji grižanski kapelan Franjo Lorbek.²¹ Na »neumjesno« agitiranje spomenutih svećenika i uopće tamošnjeg svećenstva, koje s malim iznimkama, tvrdi veliki župan, pristaje uz kandidata Stranke prava, Reizner je upozorio i bana Pejačevića moleći ga da poduzme »shodne odredbe« da bi se takvoj agitaciji s uspjehom stalo na put. Marušić i Lorbek, ističe veliki župan u izvještaju od 9. kolovoza 1881., ne samo da noću obilaze izbornike i birače već od njih »izmamljuju zavjeru« da će glasovati za pravaškog kandidata, a usudili su se također razviti vrlo »živahnu agitaciju« za Stranku prava među biračima kod izbora izbornika u Grižanima.²² Očito se Pejačević po tom pitanju već nakon nekoliko dana (15. kolovoza), ne čekajući rezultate istrage pokrenute protiv Marušića, pismom obratio senjsko-modruškom biskupu Posiloviću, koji je u upućenom mu odgovoru 4. rujna 1881. odbacio navedene optužbe kao neistinite. Istina je, međutim, ističe Posilović, da je sve stanovništvo Vinodola, osim Novog, protiv Vončine, a svećenstvo bi izgubilo svoj ugled u narodu kada bi usprkos tome glasovalo za njega. Kao razloge takvog raspoloženja u narodu, odnosno antagonizmu prema Novom i Vončini, biskup navodi premještanje kotarskog suda iz Crikvenice u Novi, mržnju prema Vončini što je Novljanin i što je u Saboru izjavio da je Novi središte Vinodola. Sve je to toliko razdražilo puk Vinodola da je svećenstvo nemoćno, štoviše, kada bi se suprotstavilo tim lokalnim interesima, stanovništvo bi ga zamrzilo. Posilović ističe da je upravo vinodolsko svećenstvo njegovo »najpouzdanije svećenstvo«, te u svome svećeničkom djelovanju i vladanju neporočno. »Ako bi igdje moj upliv mogao što izvesti, to sam uvjeren da u svećenstvu vinodolskom. Ali lokalni odnošaji još su moćniji.« Ne samo da je Posilović odbacio optužbe upućene na račun svoga svećenstva, već se na kraju založio kod Pejačevića za Matu Marušića kao jednog od svojih »najboljih svećenika«, koji je već bio stavljen pod istragu i suspendiran s posla, što je, ističe biskup, izazvalo veliko nezadovoljstvo kod primorskog svećenstva. Denunciranje Marušića, zaključuje Posilović, poteklo je od onih koji unaprijed traže opravdanje za eventualni izborni neuspjeh, pa krivnju svaljuju na »moje svećenike« i zato Marušića preporučuje »toli smjerno toli vruće« poznatom »veledušu Vaše Preuzvišenosti« (vidi: Prilog I.).²³ Samo

¹⁸ Ignac Martinec rođen je 1856. u Židovnjaku. Na Teološkom učilištu u Senju studirao je 1876./77., a za svećenika je zaređen 1879. Umro je 1940. godine. Vidi: M. BOGOVIĆ, *Spomenica, nav. dj.*, str. 60.

¹⁹ HDA, PrZV, kut. 169., br. spisa 2323–1881.

²⁰ Mate Marušić rođen je 1841. u Grižanima. Na Teološkom učilištu u Senju studirao je od 1860. do 1864. godine. Zaređen je 1864., a umro je 1922. godine. Vidi: M. BOGOVIĆ, *Spomenica, nav. dj.*, str. 61.

²¹ Franjo Lorbek rođen je 1855. godine u Štajerskoj, a na Teološkom učilištu u Senju studirao je od 1874. do 1878. godine. Zaređen je 1878. godine. Umro je 1936. Vidi: M. BOGOVIĆ, *Spomenica, nav. dj.*, str. 59.

²² HDA, PrZV, kut. 169., br. spisa 2223–1881.

²³ HDA, PrZV, kut. 169., br. spisa 2545–1881.

dan ranije prije Posilovićeva pisma banu Pejačeviću, 3. rujna 1881., veliki župan Reizner uputio je banu istražni spis protiv Marušića, okrivljenog zbog neprijateljskih agitacija. U spisu popraćenom s dva priloga, katehetu riječke gimnazije optužuje se: da je obilazio izbornike i birače u Kamenjaku i Rupama te ih upućivao protiv kandidata Narodne stranke; da je 4. kolovoza pred kapelom sv. Ane u Barcima u više navrata nagovarao ljude da ne glasuju za Vončinu, jer je on prodao Rijeku i pribavio porez na kavu i sladkor; da je 7. kolovoza na trgu u Grižanima nagovarao birače prije izbora izbornika da ne biraju one koji će glasovati za vladinu stranku te da je isti dan na biralištu svojim utjecajem i nazočnošću utjecao na birače; da je 31. srpnja u Grižanima na ručku kod župnika Matejčića,²⁴ poznatoga pravaškog pristaše, izjavio da se ne može sjediti kod župnikova stola, a ne dijeliti njegove nazore. S obzirom na sve navedene optužbe, Reizner je zatražio premještanje Mate Marušića na drugu gimnaziju, ali ne u Senj, već negdje gdje bi on s obzirom na svoje znanje mogao uspješno djelovati, a gdje »ovi prizori poznati nisu«, jer se ubuduće, vjeruje veliki župan, pod utjecajem provedene istrage neće baviti političkom agitacijom.²⁵ Osim navedenih svećenika, Reizner je u svojim pismima prije i nakon izbora u Novom banu Pejačeviću kao pristaše Stranke prava imenovao Jurja Jeličića²⁶, inače svećenika Nadbiskupije zadarske, koji se vratio u rodno mjesto Selce, gdje je pomagao mjesnom župniku i u školi predavao vjeronauk, a u Vinodolu agitirao u korist Stranke prava, te osamdesetogodišnjeg župnika u Selcima Matu Škiljana²⁷, koji je u Novom glasovao za Barčića.²⁸ Kao jednog od najvećih protivnika Narodne stranke, koji je u vrijeme izbora 1881. bio glavni agitator Stranke prava, navodi i crikveničkog župnika Skendera Cara²⁹. Reizner ističe da je župnik Car neprijatelj učitelja, jer je na dan izbora u Novom 13. 9. 1881. pripremio sa svojim bratom, svojim zvonarom i još nekim rođacima »deraču« učitelju u Crikvenici koji je glasovao za vladinog kandidata. Uz Cara u vrijeme izbora bili su i općinski starješine u Selcima Miho Jeličić, Ivan Franić te Franjo Pobor.³⁰

U izbornom kotaru Novi 13. rujna 1881. Ivan Vončina je prema *Slobodi* dobio pet, a prema *Narodnim Novinama* deset glasova više od Erazma Barčića. U pravaškom glasilu isticane su nepravilnosti prilikom izbora, netočne izborne liste, oduzimanje prava glasa dvojici Barčićevih pristaša, dovođenje izbornika na biralište uz pomoć sile, agitiranje općinskog načelnika Sriće, koji je s oružnicima išao od kuće do kuće, te nevjera nekih izbornika

²⁴ Petar Matejčić, grižanski župnik, rođen je 1806. u Crikvenici, a studirao je od 1825. do 1829. godine. Zareden je 1829. Umro je 1890. godine. Vidi: M. BOGOVIĆ, *Spomenica, nav. dj.*, str. 61.

²⁵ HDA, PrZV, kut. 169., br. spisa 2544–1881.

²⁶ Juraj Jeličić rođen je u Selcu 1831. godine. Student Teološkog učilišta u Senju bio je 1854./55., a za svećenika je zaređen 1854. godine. Umro je 1887. Vidi: M. BOGOVIĆ, *Spomenica, nav. dj.*, str. 52.

²⁷ Mato (Matija) Škiljan rođen je u Selcu 1803. godine, a umro je 1889. Strudirao je na Teološkom učilištu u Senju od 1829., a za svećenika je zaređen 1831. godine. Usp.: M. BOGOVIĆ, *Spomenica, nav. dj.*, str. 73; Biskupski arhiv Senj (dalje: BAS), *Album svećenika senjske i modruške biskupije* (dalje: *Album svećenika*), sv. II (M-Ž).

²⁸ HDA, PrZV, kut. 169, br. spisa 2336–1881.; 192–1882.

²⁹ Riječ je vjerojatno o Aleksandru Caru, crikveničkom župniku, rođenom 1830. u Crikvenici, koji je na Teološkom učilištu u Senju studirao od 1849. do 1853. godine. Za svećenika je zaređen 1853., a umro je 1913. godine. Usp.: M. BOGOVIĆ, *Spomenica, nav. dj.*, str. 45; HDA, PrZV, kut. 178., br. spisa 1154–1882.

³⁰ HDA, PrZV, kut. 169., br. spisa 2048–1882.

od kojih je najjače napadnut župnik u Driveniku Petar Car³¹, koji je kandidirao Vončinu »iznevjeriv se toliko puta danaj rieči«. Zato su ga žene namazale blatom i samo su žandari spriječili da mu se nešto gore ne dogodi.³² Novljani i činovnici glasovali su za Vončinu, a svi ostali za Barčića.³³ *Narodne Novine*, opisujući izbor u Novom, pišu da su »petrolari« iz Rijeke i Sušaka, uz pomoć »advokatah izgubljenih parnicah«, pokrenuli izbornu borbu u Vinodolu, kojoj su na čelu stajala dvojica svećenika, a na dan izbora doveli su iz Vrbnika župnika i deset klerika kojima su se pridružila i trojica klerika iz senjskog sjemeništa. Dok je Bribir bio za Barčića, prevagu su donijeli Driveničani sa župnikom Carom.³⁴ Režimske novine likovale su nad pobjedom vladina kandidata, ističući da je u Vinodolu pobijedilo »načelo mira i poredka proti razvraćenosti s jedne, a sićušnim lokalnim interesom s druge strane«. Za župnika Petra Cara *Narodne Novine* tvrde da nikada nije odobravao rad »dupljaša« i njihovu »razvratnu politiku«, već je kao »uzor svećenik i kremen Hrvat« uvijek isticao da Hrvatska može napredovati jedino u zajednici s Ugarskom i u njoj sačuvati svoj individualitet te učvrstiti temelje za materijalni napredak. Spominje se također da je župnik Car prijatelj Vončinine porodice »od vajkada« te da je njegov nećak Stanko, župnik u Vinodolu, za vrijeme kapelanovanja bio kod Vončininih roditelje na stanu i hrani.³⁵ Dopišnik *Slobode* iz Novog žali što »ostali Vinodol« (osim Novog – op. J. T.) »akoprem u većini, i brojem dušah (18 000 prama 3 000) i pravednim razmjerjem glasovah, nemogaše dobiti zastupnika, koji bi sa ostalimi svojimi drugovi učinio riečku županiju hrvatskim Piemontom, te jim bio dostojnom odštetom za sve, što su uslied novljanskog zastupnika do sad nepravedno izgubili«. ³⁶ Izborni kotar s biralištem u Novom (Novi Vinodolski) ostao je, međutim, za pravaše neosvojiv čak i kada se pravaški pokret 1884. godine nalazio na vrhuncu. I tada je Stranka prava na saborskim izborima za kandidata u Novom postavila vođu Stranke prava u Primorju E. Barčića, no usprkos tome Novi se potvrdio kao crna točka za pravaše.

Usprkos tome što je 1881. ponovno izgubio izbore u Novom, Barčić je ipak kao pravaški zastupnik ušao u Sabor, jer je Ante Starčević, izabran u Bakru i Krasici, zadržao zastupstvo za bakarski kotar, a na Krasici je u prosincu 1881. proveden ponovni izbor na kojem je jednoglasno izabran Barčić. Izvještavajući bana Pejačevića o izboru na Krasici, veliki župan Riječke županije istaknuo je da golemu većinu imaju pomorski kapetani i svećenici koji podržavaju Barčića, a nemoguće ih je pridobiti novcem ili na bilo koji drugi način.³⁷ U izbornom kotaru s biralištem u Čabru, u koji su spadale upravne općine Brod, Čabar, Gerovo i Prezid, protukandidat Davidu Starčeviću bio je član Narodne stranke Dragutin Meichsner. Od 71 izbornika izašlih na biralište, D. Starčević je dobio 53 glasa, a za po-

³¹ Petar Car rođen je u Crikvenici 1810. godine. Nakon studija na Teološkom učilištu u Senju od 1828. do 1832., za svećenika je zaređen 1834. Umro je 1889. godine. Usp.: M. BOGOVIĆ, *Spomenica, nav. dj.*, str. 45; BAS, *Album svećenika*, sv. I (A-L).

³² »Izbor u Novom«, *Sloboda*, 16. 9. 1881./111.

³³ Vinko ANTIĆ, *Vinodolska Selca u borbi*, Selce, 1975., str. 89.

³⁴ »Trojedna kraljevina-Vinodol«, *Narodne Novine*, 21. 9. 1881./215.

³⁵ »Iz riečke podžupanije«, *Narodne Novine*, 1. 10. 1881./224.

³⁶ »Izbor u Novom«, *Sloboda*, 16. 9. 1881./111.

³⁷ HDA, PrZV, kut. 169., br. spisa 3608-1881.

džupana je glasovalo 18 činovnika i seljak iz Kuželja.³⁸ Među 16 izostalih s birališta bilo je sedam župnika, i to poimence: Juraj Jedlička³⁹ iz Podstrane, Matija Martinčić⁴⁰ iz Hriba, Gjuro Peruzović⁴¹ iz Trstja, Mato Trapulini⁴² iz Razloga, Rade Vlašić⁴³ iz Prezida, Antun Žagar⁴⁴ iz Čabra i Filip Žagar⁴⁵ iz Gerova. Podžupan Meichsner navodi da su se navedeni župnici prilikom hodočašća na Svetu goru dogovorili da ne izidu na izbore. Da su izišli na biralište, tvrdi Meichsner, glasovali bi za Davida Starčevića, kao što su Matija Martinčić i Rade Vlašić za njega agitirali, premda su svi svećenici dobili okružnicu biskupa Posilovića kojom im se nalaže da ne agitiraju za Stranku prava.⁴⁶ U općini Brod glavni »kolovodje činom i nagovorom« bili su župnik Vinko Sokolić⁴⁷ i župnik u Kuželju Ivan Klobučar⁴⁸, koji su došli na biralište i glasovali za Davida Starčevića, štoviše Sokolić se vozio sa Starčevićem na biralište. Za kandidata Narodne stranke u Čabru su glasovala samo dva župnika (vidi: Prilog II).⁴⁹

U izbornom kotaru s biralištem u Delnicama, kojem su pripadale upravne općine Vrbovsko, Ravna Gora, Delnice, Lokve, Mrkopalj, Fužine i Skrad, izbornu pobjedu bez protukandidata odnio je Andrija Valušnik. Od 148 prisutnih izbornika Valušnik je jednoglasno izabran za saborskog zastupnika.⁵⁰ Izvještavajući Pejačevića o gibanju javnog mnijenja u delničkom kraju, podžupan Meichsner je još u svibnju 1881. pisao banu da u tom izbornom kotaru nijedan drugi kandidat osim pravaškog nema izgleda. Rezultat je to, ustanovio je podžupan, štetnog utjecaja *Slobode*, koji se sve više širi te je javno mnijenje sasvim

³⁸ »Izbor u Čabru«, *Sloboda*, 18. 9. 1881./112.

³⁹ Juraj Jedlička rođen je u Bakarcu 1841. godine. Student Teološkog učilišta u Senju bio je od 1864. do 1868. godine. Za svećenika je zaređen 1868. Umro je 1891. godine. Vidi: M. BOGOVIĆ, *Spomenica, nav. dj.*, str. 52.

⁴⁰ Matija (Mate) Martinčić rođen je u Bribiru 1847. godine. Na Teološkom učilištu u Senju studirao je od 1869. do 1873. godine. Zaređen je 1873. Umro je 1900. godine. Usp.: M. BOGOVIĆ, *Spomenica, nav. dj.*, str. 61; BAS, *Album svećenika*, sv. II (M-Ž).

⁴¹ Gjuro (Juraj) Peruzović rođen je u Senju 1827. godine. Nakon studija na Teološkom učilištu u Senju od 1847. do 1851. zaređen je za svećenika 1851. Umro je 1898. Usp.: M. BOGOVIĆ, *Spomenica, nav. dj.*, str. 66; BAS, *Album svećenika*, sv. II (M-Ž).

⁴² Mato (Matija) Trapulini rođen je u Grižanima 1823., a umro je 1890. godine. Teološko učilište u Senju pohađao je od 1843. do 1847. Za svećenika je zaređen 1847. godine. Usp.: M. BOGOVIĆ, *Spomenica, nav. dj.*, str. 75; BAS, *Album svećenika*, sv. II (M-Ž).

⁴³ Rade Vlašić rođen je u Bakru 1834., a od 1854. do 1858. bio je student Teološkog učilišta u Senju. Zaređen je 1858. godine. Umro je 1910. Vidi: M. BOGOVIĆ, *Spomenica, nav. dj.*, str. 77.

⁴⁴ Antun Žagar rođen je u Čabru 1814. godine. Na Teološkom učilištu u Senju studirao je od 1839. do 1843. godine. Za svećenika je zaređen 1843. Umro je 1888. godine. Vidi: M. BOGOVIĆ, *Spomenica, nav. dj.*, str. 78.

⁴⁵ Filip Žagar rođen je u Kupjaku 1817. godine. Od 1837. do 1841. studirao je na Teološkom učilištu u Senju, a 1841. zaređen je za svećenika. Umro je 1890. godine. Vidi: M. BOGOVIĆ, *Spomenica, nav. dj.*, str. 78.

⁴⁶ HDA, PrZV, kut. 169, br. spisa 2737-1881.

⁴⁷ Vinko Sokolić rođen je u Novom 1849. godine. Studirao je na Teološkom učilištu u Senju od 1870. do 1874. godine. Zaređen je 1874. Umro je 1910. Vidi: M. BOGOVIĆ, *Spomenica, nav. dj.*, str. 72.

⁴⁸ Ivan Klobučar rođen je 1835. u Kupjaku. Na Teološkom učilištu u Senju studirao je od 1855. do 1859. godine. Za svećenika je zaređen 1859. Umro je 1908. godine. Vidi: M. BOGOVIĆ, *Spomenica, nav. dj.*, str. 55.

⁴⁹ HDA, PrZV, kut. 169., br. spisa 2737-1881.

⁵⁰ »Izbor u Delnicah«, *Sloboda*, 16. 9. 1881./111.; »Jučerašnji izbori za sabor izvan Zagreba«, *Narodne Novine*, 14. 9. 1881./209.

otrovano »u duhu stranke prava«. Naglasio je da osim činovnika i neki mladi svećenici »rovare u smislu« pravaškoga glasila.⁵¹ Da pravaški kandidat uživa podršku dijela katoličkog svećenstva u delničkom izborom kotaru potvrdilo se i na dan izbora kada su za Valušnika glasovali župnici Josip Škrobonja⁵² iz Delnica, Frane Pauličić⁵³ iz Završja, Andre Švrljuga⁵⁴ iz Broda Moravica i Miroslav Turk⁵⁵ iz Divjaka, a s birališta su izostali župnici Nikola Fulvi⁵⁶ iz Lokva i Matija Brusija⁵⁷ (Brušia, o.p. J.T.) iz Liča, koji bi također, tvrdi podžupan, glasovali za kandidata Stranke prava da je bio postavljen kandidat Narodne stranke. Meichsner navodi da je samo za petoricu katoličkih župnika, i to iz Fužina, Mrkoplja, Ravne Gore, Vrbovskog i Crnog Luga, te pravoslavnog iz Komorskih Moravica bio siguran da neće dati glas pravašu Valušniku (vidi: Prilog II.).⁵⁸

Za ostale izborne kotareve u Primorju, gdje su kandidirani članovi Stranke prava (Krasica, Bakar i Senj), za sada ne raspoložemo izvorima koji bi ulogu katoličkog svećenstva na izborima 1881. tako detaljno obrađivali kao što je to slučaj s tri izborna kotara (Novi, Čabar, Delnice) koji su analizirani u ovom radu. Osim već spomenutog podatka da je prilikom ponovnog izbora na Krasici krajem 1881. podršku pravaškom kandidatu pružilo i tamošnje svećenstvo, poznato je da su u Senju za F. Folnegovića glasovali i vjeroučitelj na pučkoj školi, tridesetpetogodišnji Senjanin Anton Bosnić, te tridesetdvogodišnji tajnik biskupa Posilovića Makso (Maksimilijan) Marčić,⁵⁹ dok se među pristašama Ante Starčevića posebno isticao Ivan Urpani⁶⁰, župnik u Hreljinu.⁶¹

Izborna pobjeda kandidata Stranke prava u 5 od 6 izbornih kotareva u kojima su postavljene na području Primorja i Gorskog kotara na saborskim izborima 1881. godine, potvrdila je ne samo da je taj kraj najjače pravaško uporište u Banskoj Hrvatskoj nego i da je svećenstvo Senjsko-modruške biskupije većim dijelom pristajalo uz pravaštvo.

⁵¹ HDA, PrZV, kut. 196., br. spisa 1247-1881.

⁵² Josip Škrobonja rođen je na Rijeci 1822. godine. Student Teološkog učilišta u Senju bio je od 1845. do 1849. Zaređen je 1849. Umro je 1898. godine. Vidi: M. BOGOVIĆ, *Spomenica, nav. dj.*, str. 74.

⁵³ Frane Pauličić rođen je 1841. u Bjelovaru. Na Teološkom učilištu u Senju studirao je 1869., a iste godine zaređen je za svećenika. Umro je 1897. godine. Vidi: M. BOGOVIĆ, *Spomenica, nav. dj.*, str. 65. Iako je u *Spomenici* naveden kao Franjo Pauličić, pretpostavljam da je riječ o istoj osobi.

⁵⁴ Andre Švrljuga rođen je u Fužinama 1828. Na Teološkom učilištu u Senju studirao je od 1849. do 1853. godine. Zaređen je 1853. Umro je 1889. godine. Vidi: M. BOGOVIĆ, *Spomenica, nav. dj.*, str. 75.

⁵⁵ Miroslav Turk rođen je 1846. u Zagorju. Student Teološkog učilišta u Senju bio je od 1865. do 1869. godine. Za svećenika je zaređen 1869. Umro je 1896. godine. Vidi: M. BOGOVIĆ, *Spomenica, nav. dj.*, str. 76.

⁵⁶ Nikola Fulvi rođen je 1830. na Rijeci, a student Teološkog učilišta u Senju bio je od 1850. do 1854. Zaređen je 1854. Umro je 1900. godine. Vidi: M. BOGOVIĆ, *Spomenica, nav. dj.*, str. 49.

⁵⁷ Matija (Mate) Brušia rođen je u Selcu 1807. Nakon studija u Senju za svećenika je zaređen 1831. godine. Umro je 1885. Usp.: M. BOGOVIĆ, *Spomenica, nav. dj.*, str. 44; BAS, *Album svećenika*, sv. I (A-L).

⁵⁸ HDA, PrZV, kut 169., br. spisa 2737-881.

⁵⁹ Nadbiskupski arhiv u Zagrebu, Prezidijal nadbiskupa Mihalovića, br. spisa 2/Pr.-1883. (Pismo biskupa Posilovića banu Pejačeviću iz Senja od 14. 3. 1883. u vezi s optužbama iznesenim u dopisu Preuzvišenosti od 28. 2. 1883., br. 535/Pr.); M. BOGOVIĆ, *Spomenica, nav. dj.*, str. 44, 60.

⁶⁰ Ivan Urpani rođen je u Bakru 1830. godine. Na Teološkom učilištu u Senju studirao je od 1848. do 1853. Zaređen je 1853. Umro je 1918. godine. Vidi: M. BOGOVIĆ, *Spomenica, nav. dj.*, str. 76.

⁶¹ »Izborni sastanak na Krasici«, *Sloboda*, 7. 9. 1881./107.

Prilog I.

Pismo biskupa senjskog i modruškog ili krbavskog dr. Jurja Posilovića banu Ladislavu Pejačeviću od 4. rujna 1881. godine.⁶² (Hrvatski državni arhiv u Zagrebu, Predsjedništvo zemaljske vlade, kut. 169., 6-75-881, 2545-881).

Preuzvišeni Gospodine Bane!

Dubokim žaljenjem čitah upravo u novinah o nesgodi, koja je zadesila Vašu Preuzvišenost u Srijemu. Uzdám se u Boga, da neće imati nikakvih zlih posljedica.

Za odsutnosti Vaše Preuzvišenosti odpisah na barona Živkovića na br. 2353/pr. i takodjer na br. 2323 /pr. u izbornom poslu. Sada pako čast mi je odgovoriti na velecijenjeno pismo Vaše Preuzvišenosti od 15. kolov. br. 2223/pr., tim slobodnije i otvorenije, čim me je Vaša Preuzvišenost sama izvolila pozvati, da obavieštim ob onom što budem učinio.

Izpoviedit ću dakle ponajprije, da sam već uslied prvoga pisma Vaše Preuzvišenosti od 2. kolov. pisao na sve podarhidjakone, da pouzdanim putem dojave svećenstvu moju želju, neka gledeć na prijaznost, koju je Vaša Preuzvišenost zasvjedočila baš naprama mojem svećenstvu, ako morda nebi nikako htjeli glasovati za vladina kandidata, barem proti njemu ne agitiraju; za Starčevića pako i njemu slične nipošto neglasuju.

Medjutim prije, nego li su ovakova moja pisma mogla imati ikakav uspjeh, stiže mi gore hvaljeno pismo Vaše Preuzvišenosti br. 2223/pr. Smjesta zatražih o svih prijavljenih slučajevih izvještaje i ujedno zabranih svaku agitaciju.

Izvještaje sam primio. Iz tih izilazi doduše, da neće valjda u nijednom od dotičnih triju kotara izabran biti vladin kandidat, ali da je tomu razlog ponajviše sama osoba vladinoga kandidata. U delničkom kotaru Valušnik da je tako obćenito poznat i obljubljen, da će jamačno svi za njega glasovati, i da se toj jednodušnosti ni svećenstvo ne može oteti, a s toga da je u Delnicah suviše agitovati za Valušnika, te ono svakako pretjerano, što je denuncirano o agitaciji Poles-sijevoj. (Medjutim bje Polesi od Senjskoga ordinarijata preseljen u Bribir).- U izbornom kotaru Netretićkom da nije istina, da moje svećenstvo ikako, nekmo li »silno agituje«, neimajući još ni 23. kolovoza nikakova kandidata opozicije. Al proti Sladovića da je dobar dio izbornika više iz osobne mržnje, nego li što je vladin kandidat! Emanuel Vranicani da je osoba obljubljena, i ako se odluči stupiti kao kandidat, da će vjerojatno izaći.- Napokon u kotaru Vinodolskom da nije istina, da su profesor Marušić i kapelan Lorbek agitirali, ali to da je istina, da je vas puk Vinodolski, osim Novoga, tako proti kandidatu Vončini, te bi svećenstvo izgubilo svoj ugled kod puka, kad bi usprkos puku za Vončinu glasovalo.

Preuzvišeni gospodine! Ja sam to dobro znao da je Vončina jako omražen u Vinodolu te nisam krzmao to i izjaviti Vašoj Preuzvišenosti u svom pismu od 9. kolovoza. Ondje sam naveo i njeke razloge onoj omraženosti, al su još drugi kano silniji: antagonizam ostaloga Vinodola naprama Novom- što je Mažuranić kot.sud preneo iz Crikvenice u Novi-; mržnja proti osobi Vončinovoj, što je Novljanin, i što je u prošlom saboru izjavio, da je Novi središte Vinodola. Ovakove stvari

⁶² Dokument se donosi u izvornom obliku, bez ikakvih intervencija u tekstu, uključujući i pravopis.

razdražuju puk Vinodolski silno, te je naprama tomu svećenstvo nemoćno, pače kad bi uzradilo proti ovakovim lokalnim interesom, palo bi kod puka u tešku omrazu. Žalibože da je tako, ali tako jest.

Preuzvišeni gospodine! Vinodolsko svećenstvo je moje najpouzdanije svećenstvo, i u svom svećeničkom vladanju i djelovanju u obće neporočno. Ako bi igdje moj upliv mogao što izvesti, to sam uvjeren da u svećenstvu vinodolskom. Ali lokalni odnošaji još su moćniji.

Tako nisam svojim radom morda ništa po želji Vaše Preuzvišenosti izradio, al radio jesam ne gledeć na moje zdrvstveno stanje sve što sam scienio da mogu. Pa ipak, premda nisam ništa zaslužio, prisiljen sam zamoliti jednu milost: a to za profesora religije na Riečkoj gimnaziji, Matu Marušića. On je suspendiran od službe i plaće, što da je agitirao proti vladinom kandidatu. Marušić je jedan od mojih najboljih svećenika. Kod primorskoga svećenstva je obćenito tako obljubljen, te je isto vrlo uzrujano već toga radi, što je stavljen pod iztragu. Ja imam u ruku pouzdane izvještaje, kojimi potpunoma vjerujem, po kojih se sva njegova tobože agitacija mora svesti gotovo na ništicu. Toga radi mogao bih mirnom dušom propustiti ga visokom pravdoljublju Vaše Preuzvišenosti. Znajući ipak, da oni ljudi, od kojih je prvih potekla onakova denuncijacija, moraju nastojati da ju kakogod opravdaju, i s tim takodjer svoga eventualnogha neuspjeha u izbornoj agitaciji unapried svale na moje svećenike, naročito Marušića: prisiljen sam ga preporučiti, te ga toli smjerno koli vruće preporučam poznatom veledušju Vaše Preuzvišenosti.

Ljetos neima nikakova uspjeha mojemu ovdješnjem liečenju, te sam nakon ovaj koji dan otići, samo još neznam kamo, al svakako želim oko 16.o.m. stići u Senj.

Usudivši se toliko dometnuti o svojoj osobi molim još Vašu Preuzvišenost, da izvoli primiti najiskreniji izraz moga najodličnijega visokopočitanja.

Radegund 4. rujna 1881

Vaše Preuzvišenosti

najpokorniji sluga
Juraj Posilović
biskup Senj. i Modruš.

Prilog II.

Izvjешće kr. podžupana u Delnicama Dragutina Meichsnera banu Ladislavu Pejačeviću o izboru narodnih zastupnika u 17. i 18. izbornom kotaru od 18. rujna 1881. godine.⁶³ (Hrvatski državni arhiv u Zagrebu, Predsjedništvo zemaljske vlade, kut. 169, 6-75-881, 2737-881.).

Preuzvišeni gospodine!

Predlažem smjerno moje izvjestje glede izborah u 17 i 18 izbornom kotaru.

Dne.13 t. mjs. je predsjednik odbora za izbor narodnoga zastupnika u 17 izbornom kotaru u Delnicah, Preuzvišenosti Vašoj žicom javio da je Andrija Valušnig dobio 148 glasovah i time izabran narodnim zastupnikom u ovom kotaru.

Osrjedni odbor narodne stranke ovlastio me da mogu postaviti u Delničkom kotaru vladinoga kandidata, i to, ili Baruna B. Zmaića ili profesora Dr. Pliverića. Odlučio sam se za prvoga s razloga što je Barun Zmaić, kao bivši veliki župan županije Riečke u vrlo dobroj uspomeni kod žiteljstva gorskoga kotara, ljubljen i poštovan, a napustio Dr. Pliverića budući osoba u ovih krajevih posvema nepoznata.

Da uspieh prvom osiguram proputovah sam nekoje občine i odaslah podžup. tajnika Tomislava Padavića u svrhu da se dogovorno sa župnici i občinskim načelnici, koji svakako najveći upliv kod naroda uživaju, ili bi barem morali uživati, što više privrženikah za Baruna Zmaića pribave.

Po dovršenom obilazenju dojdoh do osvjedočenja da se je upliv »Slobode«, kao što sam ope-tovano Vašoj Preuzvišenosti izvjestio, tako razširio i ukorenio da nebi bilo izgleda za vladinoga kandidata sabrojio za njega u najboljem slučaju 80 do 90 glasovah, i medju ovih nekoliko dvojb-
benih, i to tim manje pošto da se niti na župnike a niti na sve občinske načelnike nemože za sigurno nasloniti.

U to mi stigne viest da Barun Zmajić neželi ovdje kandidirati, pošto već u Bakru kandidiran, toga radi odustao sam od nakane predložiti ga ovdje vladinim kandidatom jer uvidio nemogućnost uspieha iz prije navedenih razlozih.

Bojazan ovu opravdalo je podpunoma glasovanje kod izbora dne 13 t.mjs.

Kako se iz bilježkah abecednog imenika izbornikah izbornog kotara Delničkoga uvjerih, glasovali su župnici Josip Škrobonja iz Delnicah, Frane Pauličić iz Završja, Andre Švrljuga iz Brod Moravicah, Miroslav Turk iz Divjakih za Andriju Valušniga. Izostali su župnici Nikola Fulvi iz Lokvah i Matija Brusia iz Lića koji bi bili u ostalom takodjer za za Valušnika glasovali, da je bio vladin kandidat postavljen.

Osloniti se mogah jedino na župnika u Fužini Ferdu Pleše, u Mrkoplju Srečka Švaglića, u Ravnogori Ferdu Babića, u Vrbovskom Franju Vlaha i u Crnomlugu Josipa Stričića, kao što i napokon na pravoslavnoga župnika u Komorskih Moravicah Nikolu Jakšića da će najme svoj glas dati vladinom kandidatu; nadah se ipak da neće nijedan glasovati za Valušniga, dočim su prije navedeni ipak na izbor pristupili i za Valušniga glasovali.

⁶³ Dokument se donosi u izvornom obliku, bez ikakvih intervencija u tekstu, uključujući i pravopis.

Tako računah i na ob. načelnike pa kad tamo, glasovahu za kandidata stranke prava, Stipe Švrljuga načelnik Fužinski, Ante Cuculić načelnik Mrkopaljski, Josip Pintar načelnik Vrbovski i Stipe Miščević načelnik Skradski sa Mrkopaljskim bilježnikom Josipom Sušićem; dočim ostali načelnici i bilježnici nedođoše k izboru ili ako i prisutni se sustegoše od glasovanja.

Od svih pučkih učiteljah niti jedan glasovao za Valušniga, akoprem mi je poznato da je učitelj iz Sića Stipe Tomić za stranku prava agitirao; isto tako nisu glasovali niti državni niti zemaljski činovnici.

Pred, kod i po dovršenom izboru vladao je mir i poredak tako da oružna sila premda za doba ovamo pozvana nebiaše upotriježena.

O izboru u Čabru

Izbornikah je bilo popisano 87, a na biralište došlo 71; izostali dakle 16.

Medju izostalimi jesu župnici

1. Juraj Jedlička iz Podstrane,
2. Matija Martinčić iz Hriba,
3. Gjuro Peruzović iz Trstja,
4. Mato Trampulini iz Razlog,
5. Rade Vlašić iz Prezida,
6. Antun Žagar iz Čabra,
7. Filip Žagar iz Gerova

učitelji

8. Antun Pleše iz Prezida
9. Gustav Bach iz Čabra, odsutan na dopustu opomenom da se do izbora vratiti mora
10. Ivan Hagljan umirovljeno častnik i kotarski procienitelj u Brodu za kataster.
11. Antun Muhvić posjednik i poštari u Plešćih, upozoren na to od ravnateljstva poštah
12. petorica izbornika- (...) ⁶⁴

Opažam da je župnik Antun Žagar meni obrekao i (...) ⁶⁵ da će za vladinoga kandidata glasovati, nu dan prije izbora ode u Kranjsku na ispoved.

U koliko mi je poznato dogovorili su se navedeni župnici prigodom shodišta na sv. Gori da ne bude nitko na izbor išao, a da dođoše bili bi za Starčevića glasovali, kao što su župnici iz Prezida i Hriba za njega takodjer agitirali.

Od prisutnih izbornikah glasovaše 18 za mene, a 53 za Dr. Davida Starčevića, koji dakle izabran narodnim zastupnikom većinom glasovah.

Da je u ovom kotaru izabran biti mogao Dr. Starčević zahvaliti se imade pristavu kot. suda u Delnicah Jovanoviću koji je svoj upliv uložio time da je kao sudac preporučivao strankam odvjetnika Starčevića kojega ovdje prije nitko poznao nije.

⁶⁴ Nečitka jedna riječ.

⁶⁵ Nečitka jedna riječ.

Dr. Vidrič odstupio je od kandidature jer uvidio da za njega nema nade izabran biti, i zajedno odrekao se je zastupati kao odvjetnik za Čabarski kotar u segregacijskoj parnici prama gospoštini.

Mjesto Vidriča dadoše punomoćje u tom poslu Dr. Starčeviću, i ova parnica imati će se čim prije riješiti kod Stola sedmorice, a upliv Dr. Starčevića bi ovdje sasvim zatrt bio ako bi Stol sedmorice osudu prve molbe potvrdio.

Kako stranka prava i u kotaru Čabarskom imade koga nepromišljena i zavedena pristaša dokaz je da bez poznati osobu povjerili su Jaskanskom odvjetniku njihove parnice i istoga kandidirali za narodnoga zastupnika. Ne samo ova okolnost koja je izboru Starčevića pripomogla, u ovom u ostalom veoma siromašnom kotaru, već uz zastupnike obćinah i ostali izbornici, koji bi inače bili za izbor kandidata narodne stranke čiji je izbor i osiguran bio moradoše, usprkos upliva gospoštine, glasovati za Starčevića, jer im ti zastupnici u čijih lihvarskih šakah se oni nalaze, prietiše sa ovrhama i tužbama radi njihovih tražbinah koje proti njima imadu budu li inače kao i oni glasovali.

I ovoj okolnosti imade supripisati uspieh Starčevićev.

U Brodskoj pako obćini biahu kolovodje činom i nagovorom župnik Vinko Sokolić, poznati pijanac, i Kuželjski Ivan Klobučar, koji nekolicinu izbornikah iz te obćine nagovaraše na glasovanje za Starčevića naproti kandidatu narodne stranke.-Oni dojdohše na biralište i tamo glasovaše za Starčevića, dapače župnik Sokolić voziše se onamo sa Starčevićem.

Manje uplivaio nije u tom poslu župnik Podstranski Juro Jedlička, nu ipak nije tako bezobrazan bio pristupiti k izboru i glasovati.

Dodati mi je ovdje da su svi svećenici dobili biskupovu okružnicu polag koje oni imali su se kaniti agitacije za stranku prava.

Medjutime bili su na biralištu župnici Ivan Tomašević iz Turkih i Kukanović iz Pleščih, i ne samo da su glasovali za kandidata narodne stranke, nego hvale vriedno i nastojaše, da takov izabran bude, nu uzalud jer biahu na protivnu stranu absolutna većina glasovah.

Iz pouzdanih izvora javljeno mi biaše da je učitelj iz Prezida Antun Pleše dan pred izborom bio zdrav pa da je tobož preko noći obolio, i da toga radi nije na izbor došao, (...)⁶⁶ poznato mi je da je sasvim zdrav bio i da ga je župnik Vlašić nagovarao izostati od izbora. U ostalom znao sam da je pristaš stranke prava pa toga radi valjda radje izostaše, nego li doći na biralište i glasovati za kandidata narodne stranke.

Glavni agitatori pako biahu odušteni načelnik iz Čabra Franjo Križ i trgovac u Prezidu Dragutin Rački, netjak kanonika Račkoga; nu predana je kr. kot. sudu u Čabru prijava proti Dragutinu Račkom da je jednom seljaku iz Kuželja, koji je za narodnu stranku glasovao, nudio 24 for. za njegov glas za Starčevića.

Iz čitavog postupka kod izborah uviditi će Vaša Preuzvišenost da je svećenstvo svoju neprivrženost prama vladi jasno dokazalo, te da zato nikakav obzir od vlade nezasluđuje.

U Delnicah 18 rujna 1881.

kr. podžupan
Meichsner

⁶⁶ Nečitka jedna riječ.

*Summary**CLERICAL SUPPORTERS OF THE PARTY OF RIGHT IN THE BISHOPRIC OF SENJ AND MODRUŠ DURING THE PARLIAMENT ELECTIONS IN 1881 (ELECTORAL DISTRICTS OF NOVI, DELNICE AND ČABAR)*

Official reports to ban (viceroy) and the government about the public opinion in the county of Rijeka during the pre-election period, as well as those about the elections for the Croatian Parliament in 1881, reflect special attention of the officials towards local clergy and their political orientation. Due to this detailed reports it is possible to investigate who were the priests that supported the Party of Right in the electoral districts Novi, Delnice and Čabar. Although it is possible to state that clergy in this region generally supported candidates of the Party of Right, these reports state all the names of parish priests and other clergy men who agitated during the elections for the Party. Moreover, for some clergymen who did not vote in the electoral districts of Čabar and Delnice, writers of the reports assume that they were supporters of the Party, and that they did not vote since they counted that candidates of the Party of Right will undoubtedly win elections. In Čabar the opponent candidate of the Popular Party gained votes only from two parish priests, and in Delnice Popular Party's candidate could count only on six votes (five from Catholic priests and one from an Orthodox priest). From all these analysed reports it is possible to maintain that in all three electoral districts during the elections in 1881 the most of the clergy supported the Party of Right. Moreover, in some places the main exponents of the party's politics were clergymen.

KEY WORDS: *clergy of Senj and Modruš bishopric, Party of Right, parliament elections in 1881, electoral districts of Novi, Delnice and Čabar.*